

18

สงครามที่เป็นธรรม

ดวงเด่น บุสรรัมย์

บทความนี้ กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับสงคราม ตลอดจนทฤษฎีจริยศาสตร์ และแนวคิดเกี่ยวกับสงครามที่เป็นธรรม ในประเด็นการศึกษาต่อไปนี้ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสงคราม โดยมีความหมายของสงครามสาเหตุของสงครามรูปแบบของสงคราม และผลของสงคราม ในแง่ของทฤษฎีจริยศาสตร์ และแนวคิดเกี่ยวกับสงครามที่เป็นธรรม จะประกอบด้วย ทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ทฤษฎีสงครามที่เป็นธรรม (Just War Theory) และสันตินิยม (Pacifism)

แนวคิดเกี่ยวกับสงคราม

ความหมายของสงคราม มีผู้ให้คำนิยามคำว่า “สงคราม” ไว้มากมาย อาทิ **ซีเซโร (Cicero)** ให้คำจำกัดความอย่างกว้างๆ ว่า สงคราม คือ การต่อสู้โดยกำลัง 2 ขุนซู้ (Sunt-Zu) กล่าวว่าการสงครามเป็นงานยิ่งใหญ่ มีความสำคัญต่อชาติใหญ่หลวง ซึ่งขาดความเป็นตายคนในชาติเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของชาติ จึงต้องคิดอ่านพิจารณาด้วยความรอบคอบอย่างถึงที่สุด **คาร์ล วอน เคลาสวิทซ์ (Karl Von Clausewitz)** นิยามว่า สงคราม คือ การใช้กำลังบังคับให้ฝ่ายตรงข้ามกระทำตามใจเรา และสงคราม คือ ความต่อเนื่องในการดำเนินการทางการเมืองที่ผสมผสานกับวิธีการอื่นๆ **โซโรคิน (Sorokin)** นิยามว่า สงคราม คือ ความล้มเหลวของระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ **ลอเตอร์แพชท์ อ็อพเพนไฮม์ (Lauterpacht Oppenheim)** นักกฎหมายระหว่างประเทศ ให้คำจำกัดความว่า สงคราม คือ การต่อสู้ระหว่างรัฐตั้งแต่สองรัฐขึ้นไปโดยทางกองทัพ เพื่อจุดประสงค์ที่จะล้มล้างอำนาจของกันและกัน และกำหนดเงื่อนไขแห่งสันติภาพตามที่ผู้ชนะปรารถนา⁶

ในความหมายของกฎหมายระหว่างประเทศ สงครามมีลักษณะสำคัญอยู่ 4 ประการ⁷ คือ **ประการแรก** สงครามคือการต่อสู้ กล่าวคือ การใช้กำลังของรัฐหนึ่งแต่ฝ่ายเดียวต่อรัฐอื่น โดยไม่ได้รับการต่อสู้จากรัฐอื่นยอมไม่ใช้สงคราม เพราะยังไม่มีการต่อสู้ **ประการที่สอง** การต่อสู้จำเป็นต้องเป็นการต่อสู้ระหว่างรัฐ ในทางกฎหมายระหว่างประเทศ สงครามจะเกิดขึ้นได้ระหว่างรัฐเท่านั้น แต่การต่อสู้ระหว่างกองทัพของรัฐหนึ่งต่อกลุ่มชนที่ถืออาวุธหนึ่งยอมไม่ใช้สงครามในความหมายของกฎหมายระหว่างประเทศ **ประการที่สาม** การต่อสู้นั้นเป็นไปโดยผ่านทางกำลังกองทัพ หมายความว่า การทำสงครามทำได้เฉพาะทหารเท่านั้น พลเรือนสามัญของคู่สงครามจะเข้าร่วมในการต่อสู้ไม่ได้ **ประการสุดท้าย** ความประสงค์หรือจุดมุ่งหมายในการทำสงคราม คือ ล้มล้างอำนาจซึ่งกันและกัน ซึ่งความประสงค์หรือจุดมุ่งหมายนี้

ต้องไม่ปนกับความปรารถนาขั้นสุดท้าย อันได้แก่ ต้องการได้ดินแดนส่วนนั้นๆ หรือต้องการเป็นเอกราช เป็นต้น อนึ่ง การจะได้มาซึ่งความปรารถนาขั้นสุดท้ายนั้น ต้องล้มล้างอำนาจของคู่สงครามของตนเสียก่อน และในการล้มล้างอำนาจโดยการสงครามนี้จะใช้วิธีการอย่างไรก็ได้ ครอบคลุมเท่าที่มีได้มีกฎหมายระหว่างประเทศห้ามไว้

ควินซี โรท์⁸ นิยามว่า สงคราม คือ เงื่อนไขทางกฎหมาย ซึ่งยินยอมให้กลุ่มปฏิปักษ์ทั้งสองฝ่าย หรือมากกว่านั้น จัดการความขัดแย้งโดยกองกำลังทางทหาร **ฟรายนด์ (Fried)** นิยามว่า สงคราม คือ สภาวะเงื่อนไขที่อนุญาตให้กลุ่มที่เป็นปรปักษ์ดำเนินการกับความขัดแย้งด้วยวิธีการใช้กำลัง⁹ **เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell, 1980 : 55)** นิยามว่า สงคราม คือ ความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มสองกลุ่ม ซึ่งต่างฝ่ายต่างพยายามที่จะสังหาร และทำให้อีกฝ่ายหนึ่งบาดเจ็บพิการให้ได้มากที่สุด เพื่อบรรลุเป้าหมายบางประการที่กลุ่มตนปรารถนา **สุเทพ อรรถการ**¹⁰ นิยามว่า การสงครามเป็นการกระทำเพื่อสนองตอบสิ่งที่ตนเชื่อว่ามีสิทธิและผลประโยชน์ของตนถูกละเมิด และไม่อาจตกลงประนีประนอมกันได้ จึงใช้อาวุธเข้าต่อสู้กันเพื่อแสดงกำลังว่าใครจะเหนือกว่า และเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเคารพในสิทธิและรับรองในผลประโยชน์ของฝ่ายที่มีกำลังเหนือ **บทความทหารมองสงครามโลก (2534 : 24)** นิยามว่า สงคราม คือ การใช้กำลังเข้าต่อสู้ซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มคนที่มีความเห็นขัดแย้งกันจะเป็นระหว่างประเทศต่อประเทศหรือระหว่างประเทศต่อกลุ่มประเทศก็ได้ เพื่อบีบบังคับให้ฝ่ายที่พ่ายแพ้ปฏิบัติตามเจตจำนงของฝ่ายที่ได้ชัยชนะ **สุรชาติ บำรุงสุข**¹¹ อธิบายว่า สงครามเป็นรูปแบบสูงสุดของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และดำรงอยู่ในสังคมมนุษย์มาโดยตลอด สงคราม คือ การต่อสู้ระหว่างกลุ่มคนโดยวิธีการใช้กำลัง หรือโดยวิธีการอื่นๆ สงครามในความหมายเช่นนี้จึงอาจจะหมายความถึงการต่อสู้ระหว่างกลุ่มของสังคม

มนุษย์โดยใช้ความรุนแรงหรือการปะทะกันด้วยอาวุธ ดังนั้น สงครามจึงอาจหมายถึงการก่อกบฏ (Riot) หรือการก่อความรุนแรงของปัจเจกบุคคล (Individual Violence) ในลักษณะของการลุกขึ้นต่อสู้ของกลุ่มชนในสังคม (Insurrection) หรือการก่อกบฏ (Rebellion) ซึ่งอาจจะนำไปสู่สภาพของสงครามกลางเมือง (Civil War) แต่ในทางรัฐศาสตร์ สงครามหมายถึง การที่รัฐสองรัฐหรือมากกว่าสองรัฐใช้กำลังเข้าต่อสู้กันโดยตรง **เอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา**¹² ได้ให้นิยามของ “สงคราม” ในความหมายทางการเมือง และทางการทหาร ดังนี้

สงครามในทางการเมือง หมายถึง การใช้กำลังกองทัพเข้าดำเนินการเมื่อใช้วิธีอื่นไม่ได้ผล เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของชาติ ส่วนในทางการทหารนั้นหมายถึง การใช้กำลังเข้าทำการรบเพื่อบีบบังคับให้ศัตรูปฏิบัติตามความประสงค์ของตน กำลังที่ใช้ในการรบนี้ทางฝ่ายคอมมิวนิสต์หมายรวมถึงกำลังทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา และอื่นๆ ด้วย **เดอะ โคลัมเบีย**

เอ็นไซโคลปีเดีย (The Columbia Encyclopedia, 2001) นิยามว่า สงคราม คือ ความขัดแย้งระหว่างรัฐหรือชาติ (สงครามระหว่างประเทศ) หรือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มภายในรัฐ (สงครามกลางเมือง) ซึ่งเป็นการดำเนินการโดยใช้กำลัง และมีเป้าหมายเพื่อบีบบังคับให้ฝ่ายที่พ่ายแพ้กระทำตามเจตจำนงของผู้ชนะ **พจนานุกรมศัพท์ระ ฤทธาณีย์**¹³ ให้นิยามของสงครามไว้ดังนี้ ประการแรก คือ สงครามเป็นปรากฏการณ์รุนแรงที่มนุษย์สร้างขึ้น และความรุนแรงนั้นไม่ต่างกับภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น แผ่นดินไหว वादภัย หรือภูเขาไฟระเบิด **ประการต่อไป** คือ สงครามเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายทางการเมืองอย่างต่อเนื่องอีกรูปแบบหนึ่ง และในอดีต สงครามเป็นปัจจัยมาจาของพระมหากษัตริย์ เมื่อการเจรจาทางการทูตล้มเหลว นิยาม**ประการที่สาม** คือ สงครามเป็นกลไกของรัฐ ที่ใช้บังคับให้ชาติคู่กรณีทำตามที่ตนปรารถนา นิยาม**ประการที่สี่** สงครามเป็นการใช้กำลังทหารที่ไม่มีขีดจำกัด

ความรุนแรง **ประการสุดท้าย** สงครามเป็นปรากฏการณ์ที่มีความยุ่งยาก สลับซับซ้อน จึงต้องประมวลและศึกษาหาข้อมูลข่าวสาร วิทยาการ และยุทธบทเรียนอย่างละเอียดรอบคอบ โดยคนในรัฐทั้งมวลมิใช่เฉพาะทหารเท่านั้น

สำหรับผู้เขียนเห็นว่า สงคราม คือ ปรากฏการณ์ความรุนแรงที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อใช้เป็น เครื่องมือในการดำเนินนโยบายทางการเมืองของแต่ละประเทศ ซึ่งการต่อสู้ในสงครามนั้นมิใช่เฉพาะการต่อสู้ระหว่างรัฐกับรัฐเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงสงครามกลางเมือง การก่อกบฏ และการก่อกบฏภายในรัฐหนึ่งๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม การทำสงครามทุกรูปแบบมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ฝ่ายที่แพ้ทำตามความเจตจำนงของฝ่ายที่ชนะ อีกทั้งการดำเนินสงครามไม่ว่าในรูปแบบใด หรือแม้กระทั่งการดำเนินสงครามโดยไม่มีการใช้กำลังทหารหรืออาวุธก็ตาม ย่อมจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม ชีวิต และทรัพย์สินของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

สาเหตุของสงคราม

ในทรรศนะของนักวิชาการทหาร สงครามมีสาเหตุมาจากความต้องการของมนุษย์เป็นเบื้องต้น ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ **พลอากาศตรีวิรัช ฤทธาคนี** (2544 : 2 - 4) ได้อธิบายว่ามูลเหตุประการสำคัญของการเกิดสงคราม คือ ความต้องการของมนุษย์ทั่วไป หรือมูลฐานความต้องการปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เพราะหากตั้งสมมติฐานว่ามนุษย์ทุกคนมีความพอดีในปัจจุบันที่มีอยู่เหล่านี้ การแย่งชิงสรรพสิ่งคงไม่เกิดขึ้น หากแต่มนุษย์ถูกรอบงำด้วยอกุศลธรรมทั้งในลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ **ความต้องการที่เป็นรูปธรรม** แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ **ประเภทที่หนึ่ง ความต้องการอาณาเขต (Space)** เป็นความต้องการอาณาเขตสำหรับดำรงชีพและครอบครอง ซึ่งอาณาเขตมิได้หมายความถึงพื้นแผ่นดินเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงพื้นน้ำ ห้วงอากาศ และอวกาศ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยที่แตกต่างกันไป - พื้นดิน เพื่อใช้เป็นแหล่งเกษตรกรรมเพื่อการบริโภค และเป็นที่อยู่อาศัย ตลอดจนเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มี

ค่าเอื้ออำนวยต่อชีวิต - พื้นน้ำ เป็นแหล่งทรัพยากรทางทะเล แหล่งสัตว์น้ำ เส้นทางคมนาคม และอาณาเขตป้องกันประเทศทางธรรมชาติ - ห้วงอากาศ เพื่อใช้เป็นเส้นทาง คมนาคม ตลอดจนเป็นแหล่งแสวงหาผลประโยชน์ทางการสื่อสาร โทรคมนาคมอีกด้วย - ห้วงอวกาศ ในอดีตที่ผ่านมายังไม่มีปัญหาแย่งชิง แต่ปัจจุบัน ด้วยเทคโนโลยีทางอวกาศได้เปิดโอกาสให้มนุษย์แสวงหาผลประโยชน์จากอวกาศมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางโคจรของดาวเทียม การตั้งสถานีอวกาศ ตลอดจนการจับจองพื้นที่บนดวงดาวต่างๆ ซึ่งในอนาคตสิ่งเหล่านี้ก็นำไปสู่สงครามอวกาศก็เป็นได้ **ประเภทที่สอง ความต้องการสิ่งมีค่าทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและโบราณสถาน** เช่น กรณีผู้ก่อการร้ายข้ามชาติอย่างนายโอซามา บิน ลาดิน (Osama bin Laden) ที่สหรัฐอเมริกาต้องการนำตัวมาลงโทษในข้อกล่าวหาที่ว่าเป็นผู้เป็นก่อวินาศกรรมภายในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ลี้ภัยอยู่ในประเทศอัฟกานิสถาน โดยมีรัฐบาลตาลีบันให้ความคุ้มครอง และจากการที่อัฟกานิสถานให้ที่พักพิงแก่ผู้ก่อการร้าย ทำให้สหรัฐฯ ใช้มาตรการทางทหารในการโจมตีประเทศอัฟกานิสถาน เพื่อติดตามตัวนายบินลาดินมาลงโทษ ตลอดจนใช้กำลังในการกวาดล้างผู้ร่วมขบวนการก่อการร้ายและผู้ให้ความช่วยเหลือ นายบินลาดินด้วย **ความต้องการที่เป็นนามธรรม** แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ **ประเภทที่หนึ่ง สัญชาติญาณความอยู่รอดปลอดภัยจากการถูกรุกราน และการยึดครองของศัตรู** เหล่านี้เป็นความกังวลใจของสังคมมนุษย์ตั้งแต่ยุคหิน ดังนั้น ความกลัวทำให้มนุษย์ต้องป้องกันตัว เช่น การสร้างกำแพงเมืองจีน เป็นต้น **ประเภทที่สอง ลัทธิความเป็นใหญ่ บ้าอำนาจ ความกลัวเสียศักดิ์ศรี หรือความผิดปกติทางจิตและพฤติกรรมของผู้นำประเทศ** (เช่น ฮอดอร์ฟ ฮิตเลอร์, ชัดดัม ฮุสเซน) ตลอดจนความไร้เหตุผล พิจารณาได้จากกรณีที่ อาร์ค ดยุก ฟรานซิส เฟอร์ดินานด์ และพระชายา ถูกชาวเซอร์เบียลอบปลงพระชนม์ที่กรุงซาราเยโว และรัฐบาลออสเตรีย - ฮังการี ถือว่าเป็นการหมิ่นศักดิ์ศรี และกล่าวหาว่ารัฐบาลประเทศเซอร์เบียเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ดังกล่าว ในขณะที่รัฐบาลเซอร์เบียมิได้ให้ความสนใจกับคำครหา ดังนั้น ออสเตรีย - ฮังการี จึงประกาศสงคราม

ซึ่งนำไปสู่สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

นอกเหนือไปจากทรรศนะของนักวิชาการทหารที่เห็นว่ “ความต้องการของมนุษย์” เป็นปัจจัยสำคัญของการเกิด สงครามแล้ว ยังมีผู้ให้ทรรศนะถึงการเกิดขึ้นของสงครามว่าเกิด จากสาเหตุดังต่อไปนี้ **ประการแรก การแสวงหาชื่อเสียงของ บุคคลบางคน** จะเห็นได้ว่าสงครามหลายๆ ครั้งเกิดจากความ ต้องการแสวงหาชื่อเสียงของบุคคลผู้เป็นแม่ทัพ หรือผู้มีอำนาจ ในแต่ละประเทศ เช่น ฮันนิบาล อเล็กซานเดอร์มหาราช และ อิตเลอร์ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดี ภายหลังจากสงคราม บุคคลที่ เป็นต้นเหตุของสงครามมักจะได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ หรือวีรบุรุษของโลกมากกว่าจะถูกพิจารณาในฐานะ อาชญากรสงคราม **ประการที่สอง การขยายหรือแผ่อำนาจ** เนื่องจากการแผ่อำนาจของแต่ละประเทศต้องใช้กำลังเพื่อรุกราน มิฉะนั้นการขยายอำนาจก็ไร้ผล อีกทั้งชาติที่ถูกรุกรานก็ย่อม จะต่อสู้ป้องกันตนเอง ในสมัยก่อนการแผ่อำนาจเป็นไปเพื่อ เกียรติยศของกษัตริย์ หรือผู้เป็นประมุขของชาติ ต่อมาการแผ่ อำนาจเป็นไปในลักษณะล่าเมืองขึ้น เพื่อนำทรัพยากรธรรมชาติ ไปใช้ประโยชน์แก่ชาติตน เพื่อหาตลาดขายสินค้าของชาติตน โดยวิธีผูกขาด และเพื่อเกียรติศักดิ์ของชาติที่จะได้ชื่อว่า มี อาณานิคมกว้างขวาง **ประการที่สาม ลัทธิการเมืองหรือศาสนา** จะเห็นได้ว่าสงครามหลายๆ ครั้งเกิดจากความเชื่อในศาสนาที่ ขัดแย้งกัน หรือการสู้รบเพราะถือลัทธิทางการเมืองต่างกัน **ประการที่สี่ ความไม่ไว้วางใจระหว่างเชื้อชาติที่เคยสู้รบกัน มาในอดีต** กล่าวคือ ชาติที่เคยเป็นผู้รุกราน ย่อมไม่ได้รับความ ไว้วางใจจากชาติอื่นๆ และชาติอื่นย่อมหวาดระแวงว่าอาจจะ ถูกรุกรานในโอกาสข้างหน้า เมื่อต่างฝ่ายต่างไม่ไว้วางใจกัน และต่างก็เตรียมกำลังรบ ผลที่สุดแล้ว เมื่อเกิดเหตุพิศมิตใจกันจึง สู้รบกัน และในโอกาสข้างหน้าก็อาจจะต้องรบกันอยู่เรื่อยไป **ประการที่ห้า ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศ** ประเทศที่มี อาณาเขตจำกัดทางภูมิศาสตร์ย่อมหาทางออกจากวงล้อมของ ธรรมชาติ เพื่อรักษาหรือเพิ่มพูนผลประโยชน์ของตนในทาง เศรษฐกิจและการเมือง ทั้งนี้ย่อมกระทบต่อสิทธิและผล ประโยชน์ของชาติอื่นด้วย **ประการที่หก จำนวนประชากรของ**

ประเทศ การที่พลเมืองล้นประเทศก็เป็นอีกมูลเหตุหนึ่งที่ก่อให้เกิด สงคราม เพราะประเทศที่มีอาณาเขตไม่กว้างขวางนัก แต่มี จำนวนประชากรมากขึ้นย่อมต้องหาทางระบายประชากรออกไป อยู่ที่ยื่น โดยเข้ายึดดินแดนของชาติอื่นเพื่อผนวกเข้าเป็น อาณานิคมสำหรับระบายพลเมืองเข้าไปอยู่ แต่ในขณะเดียวกัน ชาติต่างๆ มักจะสงวนดินแดนไว้สำหรับให้พลเมืองของประเทศ ตนทำกินหรืออยู่อาศัย ดังนั้นในฐานะเจ้าของพื้นที่ก็ย่อมจะตั้ง ข้อจำกัดหรือกีดกันไม่ให้พลเมืองของชาติอื่นเข้ามาหาประโยชน์ จากประเทศของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ชาติที่ต้องการระบาย พลเมืองก็อาจใช้กำลังเพื่อบังคับชาติอื่นให้มอบดินแดนให้ตามที่ ต้องการ **ประการที่เจ็ด ความบีบคั้นทางการเมือง** ในกรณีนี้ที่ ประเทศหนึ่งเข้าไปแทรกแซงกิจการทางการเมืองของอีก ประเทศหนึ่ง แนนอนว่าประเทศที่ถูกแทรกแซงย่อมดิ้นรนให้ พ้นจากการถูกแทรกแซง ถ้าประเทศแรกไม่ละทิ้งความพยายาม ก็อาจต้องใช้กำลังบังคับ หรือในกรณีที่ชาติใดชาติหนึ่งตกเป็น เมืองขึ้นของอีกชาติหนึ่งย่อมจะพยายามเรียกร้องความเป็น เอกราชให้แก่ชาติของตน และเมื่อมีการลุกขึ้นเรียกร้องย่อมเป็น ที่มาของสงครามกู้ชาติ **ประการที่แปด ความไม่เสมอภาคทาง เศรษฐกิจ** โดยเฉพาะเมื่อฝ่ายหนึ่งมีวัตถุดิบมาก ในขณะที่อีก ฝ่ายหนึ่งขาดแคลน ดังนั้นฝ่ายที่ไม่มีวัตถุดิบก็อยากได้ในสิ่ง ที่ตนเองขาดแคลน อันเป็นที่มาของสงครามแย่งชิงวัตถุดิบ **ประการที่เก้า การที่อำนาจการปกครองอยู่ในมือของคนๆ เดียว** กล่าวคือ การที่ประเทศจะเข้าสู่สงครามหรือไม่นั้นย่อม ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ปกครองประเทศ เมื่อมีผู้กุมอำนาจ น้อยคนย่อมเอาผลประโยชน์ส่วนตนมาก่อนผลประโยชน์ของชาติ ในทางตรงกันข้ามประเทศที่มีผู้กุมอำนาจมากคน ความขัดแย้ง ทางความคิด หรือกระบวนการในการตัดสินใจทำสงครามก็มี มากขึ้น สงครามก็อาจเกิดขึ้นได้ยากตามไปด้วย **ประการสุดท้าย การต่อสู้ป้องกันตนเอง** การที่ประเทศหนึ่งถูกรุกรานโดยไม่ชอบ ธรรม ย่อมจะต้องต่อสู้ป้องกันตนเอง เพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกราช และอธิปไตยแห่งชาติของตนเอง

ดังจะเห็นได้ว่า สาเหตุของสงครามนั้นมีมากมาย ซึ่ง สงครามครั้งหนึ่งๆ อาจเกิดจากหลายสาเหตุในเวลาเดียวกันก็ได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองล้วนเป็นที่มาของการเกิดสงคราม นอกจากนี้สาเหตุของสงครามส่วนหนึ่งมาจากความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ เป็นต้นว่า เกิดจากความต้องการหรือความอยาก ความกลัว ความต้องการที่จะปกป้องคุ้มครองสิ่งที่หวงแหน ตลอดจนความเชื่อในสิ่งต่างๆ ของมนุษย์ที่แตกต่างกันจากความแตกต่างกันเหล่านี้นำมาซึ่งความขัดแย้ง และเป็นชนวนไปสู่สงครามในที่สุด

รูปแบบของสงคราม

นาวาเอก พัน รัชชแก้ว¹⁴ ได้แบ่งประเภทของการทำสงคราม ดังนี้ ประเภทแรก แบ่งตามความมุ่งหมายทางการเมือง ได้แก่ สงครามกบฏเอกราช สงครามปลดแอก สงครามปฏิวัติ ประเภทที่สองแบ่งตามขอบเขตของสงคราม ได้แก่ สงครามเบ็ดเสร็จ สงครามทั่วไป สงครามจำกัดขอบเขต ประเภทที่สามแบ่งตามยุทธศาสตร์การทำสงคราม ได้แก่ สงครามกองโจร สงครามยึดเยื้อ สงครามในแบบ สงครามนอกแบบ ประเภทสุดท้ายแบ่งตามอาวุธที่ใช้ ได้แก่ สงครามอาวุธธรรมดา สงครามนิวเคลียร์ สงครามเคมี และสงครามชีววะ

แดเนียล เอส. แพ็บ (Daniel S. Pabb) ได้จำแนกประเภทของสงครามออกตามทรรศนะทางการเมืองและทรรศนะทางทหาร สำหรับสงครามตามทรรศนะการเมืองนั้นได้แก่ สงครามเย็น สงครามจำกัด สงครามทั่วไป สงครามนิวเคลียร์ ส่วนทรรศนะทางทหารนั้น จำแนกสงครามออกเป็นสงครามตามแบบ และสงครามไม่ตามแบบ¹⁵ **อภิญา รัตนมงคลมาศ**¹⁶ ได้กำหนดความหมายของสงครามไว้ในขอบเขตของการที่ต้องมีผู้สูญเสียชีวิตจำนวนมาก และมีความรุนแรงทางกายภาพเกิดขึ้นจริง ดังนั้น จึงสามารถจำแนกสงครามออกเป็นสงครามตามแบบและสงครามไม่ตามแบบ โดยพิจารณาพฤติกรรมของสงคราม และวัตถุประสงค์ของสงครามนั้นเป็นหลัก กล่าวคือ **สงครามตามแบบ (Conventional Warfare)** เป็นสงครามที่เกิดขึ้นภายหลังการดำเนินการทางการทูตเพื่อหาทางแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคู่กรณีประสพความล้มเหลว ดังนั้น

สงครามตามแบบจึงเป็นทางออกสุดท้ายของการยุติความขัดแย้ง การทำสงครามประเภทนี้มีลักษณะเป็นการเผชิญหน้ากันโดยตรงระหว่างกำลังทหารของคู่สงครามเป็นหลัก พัฒนาการของสงครามจึงเริ่มจากการโต้แย้งด้วยวาจาไปสู่การเตรียมพร้อมทางการทหารจนกระทั่งเกิดสงครามในขั้นสุดท้าย

การทำสงครามตามแบบเป็นการทำสงครามโดยเปิดเผยและทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะลักษณะของสงครามสมัยใหม่ที่เป็นสงครามเบ็ดเสร็จ (Total War) ซึ่งถือว่าสงครามมิใช่เป็นเพียงการสู้รบระหว่างกองทหาร หากแต่เป็นการสู้รบระหว่างประเทศ ที่คนทั้งประเทศจะต้องเข้ามามีส่วนช่วยให้ประเทศของตนชนะสงครามได้ จึงเกิดการทำลายล้างกันในทุกๆ ด้าน และทุกวิถีทาง ทั้งแหล่งทางเศรษฐกิจ แหล่งยุทธศาสตร์ รวมทั้งชีวิตของพลเรือน¹⁷ ความรุนแรงของสงครามเบ็ดเสร็จนั้นทำให้เกิดความพยายามจำกัดขอบเขตของสงครามไว้ไม่ให้ลุกลามเกินไป เรียกว่า สงครามจำกัด (Limited War) ซึ่งกินความหมายถึง ความพยายามที่จะใช้เครื่องมือทางทหารเพื่อบรรลุผลทางการเมือง และควบคุมความขัดแย้งมิให้ลุกลามหรือขยายตัวด้วยการจำกัดหรือกำจัดปัจจัยบางตัวออกไป อันได้แก่ การจำกัดขอบเขตวัตถุประสงค์ในการทำสงคราม การจำกัดขอบเขตของการใช้อาวุธ การจำกัดจำนวนรัฐที่เข้าร่วมสงคราม และการจำกัดบริเวณเป้าหมายของสงคราม เป็นต้น สงครามไม่ตามแบบ (Unconventional Warfare) เป็นการทำสงครามหรือต่อสู้ที่ใช้มาตรการต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา¹⁸ รวมทั้งการใช้มาตรการทางทหารโดยไม่มีการเผชิญหน้ากันอย่างเปิดเผยระหว่างคู่กรณี หากแต่เป็นการซุ่มโจมตี ลอบทำร้าย บ่อนทำลาย ซึ่งกระทำโดยไม่เปิดเผย ไม่มีการประกาศ และรูปแบบหนึ่งของสงครามไม่ตามแบบคือสงครามกองโจร (อาภา ภมรบุตร, 2524 : 140) สงครามกองโจรจัดอยู่ในลักษณะของสงครามจำกัดขอบเขต เพราะมีวัตถุประสงค์จำกัดขอบเขตอยู่ที่การล้มล้างอำนาจรัฐ เป็นการทำสงครามปฏิบัติและกลยุทธ์ที่ใช้ในการทำสงคราม คือ การปลุกระดม การก่อวิน และการแทรกซึม (อภิญา รัตนมงคลมาศ, 2538 : 98) อนึ่ง

สงครามไม่ตามแบบแบ่งออกเป็น สงครามพิเศษ สงครามการเมือง สงครามเศรษฐกิจ และการดำเนินการที่ไม่ใช้กำลังทหาร เป็นต้น¹⁹

พลของสงคราม

สงครามก่อให้เกิดความเสียหายหลายประการ นับตั้งแต่ทรัพย์สินไปจนถึงชีวิตมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีความเสียหายอื่นๆ อีกหลายอย่างที่ไม่สามารถนับได้ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแล้ว อาจสรุปได้ว่าสงครามก่อให้เกิดผลเสียหลายดังนี้ **ผลในทางเศรษฐกิจ** ประการแรก สงครามเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ ยกตัวอย่างเช่น สงครามโลกครั้งที่หนึ่งประเทศคู่สงครามสูญเสียทหารไปประมาณ 8.5 ล้านคน และบาดเจ็บประมาณ 21 ล้านคน²⁰ และสงครามโลกครั้งที่สองประเทศคู่สงครามสูญเสียทหารไปประมาณ 15 ล้านคน และบาดเจ็บประมาณ 26,500,000 คน²¹ ประการที่สอง สงครามทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ บ่อถ่านหิน บ่อน้ำมัน ฯลฯ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเมื่อถูกทำลายลงก็ยากที่จะหาสิ่งอื่นมาทดแทนได้ ดังนั้น เมื่อทรัพยากรถูกทำลายจนเหลือปริมาณน้อยลงทำให้ทรัพยากรเหล่านั้นมีราคาสูงขึ้น ส่งผลให้ค่าครองชีพของมนุษย์สูงขึ้นตามไปด้วย ประการที่สาม สงครามทำลายทรัพย์สินทั่วไป นอกจากการสูญเสียชีวิตแล้ว สงครามยังเป็นการทำลายทรัพย์สินด้วย ซึ่งทรัพย์สินบางอย่างนั้นไม่สามารถสร้างทดแทนใหม่ได้ ประการที่สี่ สงครามทำให้รัฐบาลต่างๆ ต้องเก็บภาษีสูงขึ้น เพราะรัฐบาลต้องหาเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายในการทำสงคราม หรือแม้กระทั่งค่าใช้จ่ายในการทำบูรณะประเทศซึ่งได้รับความเสียหายจากสงคราม ตลอดจนประเทศที่แพ้สงครามต้องชดเชยค่าเสียหายอันเนื่องมาจากสงครามด้วย ประการสุดท้าย สงครามทำให้เศรษฐกิจปั่นป่วน เนื่องจากการทำสงครามเป็นการทำลายชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกทำลายลงย่อมทำให้เศรษฐกิจของประเทศ และสภาวะเศรษฐกิจของโลกเกิดความผันผวนไปด้วย **ผลในทางชีววิทยา** ประการแรก สงครามเป็นเหตุให้มนุษย์เสื่อมลงในทางอนามัย เป็นที่ทราบกันดีว่า เมื่อ

เกิดสงคราม รัฐบาลมักจะตัดเอาแต่ชายฉกรรจ์ที่มีกำลังร่างกายแข็งแรงไปรับราชการทหาร ส่วนในแนวหลังก็จะเหลือเพียงแต่ชายที่สุขภาพอนามัยไม่แข็งแรง และเมื่อชายที่แข็งแรงต้องเสียชีวิตในสนามรบเป็นจำนวนมาก ทำให้คนที่เกิดมารุ่นหลังๆ ส่วนใหญ่มีร่างกายหรือสุขภาพอนามัยไม่สมบูรณ์เต็มที่ สถิติปัญญาไม่ปกติเพราะสืบพันธุ์มาจากบิดาที่ไม่แข็งแรง ประการที่สอง สงครามทำลายเชื้อชาติต่างๆ ให้สูญสิ้นไป สืบเนื่องจากความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มนุษย์คิดค้นรูปแบบหรือวิธีใหม่ๆ ขึ้นเพื่อต่อสู้ศัตรู และแม้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยการทำสงครามจะบัญญัติห้ามวิธีการต่างๆ ซึ่งเป็นการทารุณไว้ แต่ด้วยสัญชาตญาณของการเอาตัวรอดเมื่อฝ่ายหนึ่งหมดหนทางต่อสู้ก็มักจะคิดหาทางสู้จนสุดกำลัง ไม่ว่าจะการต่อสู้นั้นจะละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศก็ตาม เช่น การใช้ระเบิดปรมาณูทำลายจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญของประเทศ ญี่ปุ่น หรือการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชนชาติยิวในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้น **ผลในทางสังคม** ประการแรก สงครามทำให้มนุษย์โหดร้าย เห็นชีวิตของเพื่อนร่วมโลกไม่มีค่า ภายหลังการสิ้นสุดของสงคราม ผู้ที่รอดชีวิตกลับมาจากการสู้รบมักเห็นชีวิตมนุษย์ด้วยกันไม่มีค่า เพราะคราวที่อยู่ในสนามรบก็พบเห็นการฆ่าเสียจนเป็นเรื่องธรรมดา ดังนั้น เมื่อปลดประจำการ แล้วเกิดบันดาลโทสะขึ้นมาก็อาจจะทำร้ายหรือฆ่าผู้อื่นได้อย่างง่ายดาย ประการที่สองสงครามทำให้ไม่คิดทำนุบำรุงบ้านเมืองยามปกติ ในยามที่ประเทศประสบกับภาวะสงคราม รัฐบาลทุกประเทศที่ทำสงครามย่อมถือว่าการกระทำทุกอย่างเพื่อให้ตนเองชนะสงครามย่อมอยู่ในลำดับที่หนึ่งก่อนสิ่งอื่นทั้งหมด ทำให้การทำนุบำรุงบ้านเมืองมีความสำคัญเป็นลำดับรองลงมา ประการที่สาม สงครามทำให้มนุษย์มีสายตามืดมัว มองดูสิ่งต่างๆ คลาดเคลื่อน โดยปกติหลักใหญ่ๆ ของปรัชญา หรือหลักในทางศาสนาของประเทศต่างๆ ย่อมเหมือนกัน แต่เนื่องจากประสบกับภาวะสงคราม จึงนำหลักการทางศาสนามาใช้ในการทำสงคราม เช่น ในสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง นักบวชฝ่ายสัมพันธมิตรต่างสวดอ้อนวอนพระเป็นเจ้าให้ฝ่ายตนมีชัยเหนือเยอรมัน แต่ในขณะเดียวกัน นักบวชฝ่ายเยอรมันก็สวด

อ่อนวอนให้ล้มพันธมิตรแพ่ทำนองเดียวกัน ทั้งที่นับถือพระเป็นเจ้าองค์เดียวกัน ดังจะเห็นได้ว่า ทั้งสองฝ่ายต่างก็อ่อนวอน ให้พระเจ้าองค์เดียวกันนี้มอบชัยชนะให้แก่ฝ่ายของตน **ผลในทางศีลธรรม** ประการแรก ชีวิตของทหารทำให้ไม่ยอมสมรสและตั้งครอบครัว โดยปกติทหารต้องอยู่โดยลำพัง แม้ในยามบ้านเมืองสงบสุขทหารก็ไม่สามารถนำครอบครัวเข้าไปอยู่ร่วมกันในกองทัพได้ ดังนั้นทหารส่วนใหญ่เมื่อทราบว่าคุณต้องถูกเกณฑ์ไปรบอย่างแน่นอนจึงไม่ให้ความสนใจกับชีวิตสมรส หากแต่ชอบใช้ชีวิตที่สนุกสนานไปวันหนึ่งๆ เสียมากกว่า ประการที่สองสงครามทำให้เพิ่มการเกลียดชัง รัฐบาลแต่ละฝ่ายต่างพยายามชักจูงให้พลเมืองของตนรู้สึกเกลียดชังฝ่ายตรงข้าม และเมื่อสงครามเริ่มต้นจนกระทั่งยุติลงย่อมจะเป็นเหตุให้ทั้งสองฝ่ายเกลียดชังกันตลอดไป ประการที่สามสงครามทำลายมาตรฐานของมนุษย์ในทางศีลธรรมให้ต่ำลง ในการทำสงครามรัฐบาลบางประเทศมักเอาใจทหารของตนที่ต้องไปอยู่ในสนามรบและเสียสละเอาชีวิตเข้าแลกกับความสุขสบายของพลเมืองในประเทศ ดังนั้น รัฐบาลจึงต้องบำรุงขวัญและกำลังใจทหารของตนเท่าที่จะทำได้ เช่น การจัดหาสุรา และผู้หญิงไปให้ถึงชายแดน นอกจากนี้ทหารบางคนก็แต่เดิมไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับบุหรี่ปริหรือสุรามาก่อน แต่เมื่อเห็นเพื่อนสนุกกับสิ่งเหล่านี้ ก็อาจจะคล้อยตามไปในทางที่มิชอบ²²

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบของสงครามไม่ได้มีแต่ส่วนเสียเพียงด้านเดียว ซึ่งในเรื่องนี้ **พลอากาศตรี วัชร ฤทธาคณี**²³ ได้ให้ทรรศนะว่า สงครามก็มีส่วนดีอยู่บ้าง เพราะสงครามเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดปัญญา และก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ เนื่องจากความต้องการอยู่รอดของมนุษย์จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดปัญญา เมื่อยามจนตรอก หรือเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเร็วยิ่งขึ้น ฉะนั้น วิธีการทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นหลายอย่างล้วนถูกพัฒนาจากสงคราม และเมื่อสงครามยุติลงแล้ว มนุษย์ก็สามารถนำเทคโนโลยีเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ต่อไปได้ อีกนัยหนึ่ง ในยามที่ประเทศชาติสงบ ปราศจากภัยสงคราม มนุษย์ก็สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีต่างๆ ที่ถูกคิดค้นเพื่อใช้ต่อสู้ในสงครามได้ เป็นต้นว่า รถถังที่ใช้ในงานเกษตรกรรม ก็ได้ถูกพัฒนา

จากรถถังในสงคราม หรือระบบอินเทอร์เน็ทที่ใช้ในปัจจุบันก็มีพัฒนาการมาจากอัลฟาเน็ท ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในสมัยสงครามเย็น แต่กระนั้นก็ตาม นักวิชาการทหารท่านนี้ยืนยันว่าถึงแม้ผลดีจากสงครามจะมีอยู่บ้าง แต่ในปรัชญาของทหารแล้วถือว่าที่สุดของชัยชนะคือการไม่รบ

กล่าวโดยสรุป สงครามมิได้ส่งผลกระทบต่อประเทศผู้ชนะหรือผู้แพ้เท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงประเทศอื่นๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสงครามโดยตรง กล่าวคือ ผลที่เกิดขึ้นอาจไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มประเทศคู่สงครามเท่านั้น หากแต่ส่งผลกระทบต่อไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก และผลกระทบของสงครามนั้นมีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย สำหรับส่วนดีนั้น นักวิชาการทหารมองว่าสงครามเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ทางเทคโนโลยีเพื่อนำมาใช้ในสงคราม และเมื่อสงครามยุติแล้วมนุษย์ก็สามารถนำเทคโนโลยีเหล่านั้นมาใช้ในการพัฒนาประเทศต่อไปได้ สำหรับส่วนเสียของสงครามนั้น ยังเป็นการทำสงครามแบบไม่จำกัดขอบเขต ย่อมทำให้ทุกประเทศได้รับความเดือดร้อนโดยถ้วนหน้า ยกตัวอย่างเช่น สงครามโลกทั้งสองครั้งที่ผ่านมาล้วนสร้างความเสียหายให้แก่ทุกประเทศทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ความมั่นคงของประเทศต่างๆ ตลอดจนสภาพจิตใจ และชีวนามัยของผู้คนทั่วโลกด้วย

ทฤษฎีจริยศาสตร์และแนวคิดเกี่ยวกับสงครามที่เป็นธรรม

ในส่วนของการศึกษาทฤษฎีจริยศาสตร์และแนวคิดเกี่ยวกับสงครามที่เป็นธรรม ผู้เขียนจะได้พรรณานำเสนอของทฤษฎีและแนวคิดต่อไปนี้ ได้แก่ ทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ทฤษฎีสงครามที่เป็นธรรม (Just War Theory) และสันตินิยม (Pacifism) ทั้งนี้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยพุทธจริยศาสตร์และสงครามที่เป็นธรรมต่อไป

1. ทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ประโยชน์นิยม เป็นทรรศนะทางจริยศาสตร์ที่ถือเอาประโยชน์สุขเป็นเกณฑ์ตัดสินความผิดถูก ชั่วดี กล่าวคือ การกระทำที่ก่อให้เกิด

ประโยชน์มากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ถือเป็นการกระทำที่ดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540 : 101) และเนื่องจากประโยชน์นิยมเป็นจริยศาสตร์ที่เน้นเป้าหมาย (Ends Ethics) ดังนั้น จึงพิจารณาความถูกต้องของการกระทำที่ผลของการกระทำโดยไม่นำตัวการกระทำมาตัดสิน ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะประกอบด้วยเจตนาดีหรือไม่ก็ตามสาระสำคัญของประโยชน์นิยมถือว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ความสุขจึงเป็นตัวตัดสินว่าการกระทำดี ไม่ดี ควร ไม่ควร ถูกหรือผิด ดังนั้น ถ้าการกระทำใดที่กระทำแล้ว ให้ประโยชน์สุขมากกว่าก็ถือว่าการกระทำนั้นดีกว่า และควรกระทำมากกว่า อนึ่ง ประโยชน์สุขในที่นี้มิได้หมายถึงประโยชน์สุขของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่หมายถึงประโยชน์สุขของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตาม “หลักมหุสข” (The Greatest Happiness Principle) ที่ว่า “ความสุขที่มากที่สุด ของคนจำนวนมากที่สุด” (Greatest Happiness of the Greatest Number) ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นด้วย โดยทุกข์หรือโทษที่เกิดขึ้นต้องไม่มากกว่าประโยชน์ที่ได้รับ และในบางกรณีที่ต้องเลือกกระทำ เนื่องจากทุกทางเลือกนั้นล้วนแต่ก่อให้เกิดความทุกข์ ก็ให้ถือว่าการกระทำที่ก่อให้เกิดความทุกข์น้อยกว่าเป็นการกระทำที่ให้ความสุขมากกว่าทางเลือกอื่นๆ²⁴

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาความถูกต้องจากผลของการกระทำโดยพิจารณาจากประโยชน์ที่เกิดขึ้นตามมาจากการกระทำเฉพาะในแต่ละครั้งนั้น ทำให้เกิดปัญหาว่าศีลธรรมจะมีลักษณะสัมพัทธ์ หรือสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ ทั้งนี้ เพราะว่าการกระทำอย่างเดียวกันในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน อาจให้ผลที่แตกต่างกัน อันจะทำให้ค่าความดีความชั่วของการกระทำอย่างเดียวกันต่างกัน (มสธ., 2536 : 413) ประโยชน์นิยมที่สร้างปัญหานี้เรียกว่า “ประโยชน์นิยมเชิงการกระทำ” (Act Utilitarianism) ซึ่งให้ผู้กระทำพิจารณาผลที่ตามมาจากการกระทำเป็นกรณีๆ ไป ดังนั้น นักประโยชน์นิยมจึงได้พัฒนา “ทฤษฎีประโยชน์นิยมเชิงกฎ” (Rule Utilitarianism) ขึ้นมา ตามทฤษฎีนี้ ผู้กระทำจะไม่ตัดสินความถูกต้องของการกระทำโดยพิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นของการกระทำแต่ละครั้ง แต่จะดูผลที่เกิดขึ้นถ้าสมมติให้การกระทำนั้นเป็นหลักปฏิบัติทั่วไป หรืออีก

นัยหนึ่ง ผู้กระทำตามหลักนี้แล้ว ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะนำมาซึ่งมหุสขหรือไม่

เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างประโยชน์นิยมเชิงการกระทำ และประโยชน์นิยมเชิงกฎ จะขอยกตัวอย่างต่อไปนี้ สมมติว่าตำรวจคนหนึ่งจับผู้ร้ายมาได้ และแน่ใจว่าถ้านำไปขึ้นศาลตามกระบวนการยุติธรรม ผู้ร้ายก็คงถูกปล่อยตัวดังเช่นที่ผ่านมา เพราะไม่มีใครกล้าเป็นพยานเอาผิด ถ้าตำรวจคนนี้ยึดถือประโยชน์นิยมเชิงการกระทำ ก็จะพิจารณาว่าถ้ายิงผู้ร้ายทิ้งกลางทาง จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากกว่าที่จะนำตัวคนร้ายไปดำเนินคดีหรือไม่ ถ้าคำตอบคือใช่ การยิงคนร้ายทิ้งก็ถือว่าถูกต้อง แต่ถ้าเห็นว่าจะนำทุกข์มาให้มากกว่า (เช่น แก๊งของคนร้ายอาจจะมาแก้แค้นตำรวจ) ก็จะต้องตัดสินว่าไม่ควรยิงคนร้าย อย่างไรก็ตาม ถ้าตำรวจคนนี้ยึดถือประโยชน์นิยมเชิงกฎ เขาก็จะพิจารณาว่าจะเกิดมหุสขตามมาหรือไม่หากตั้งเป็นกฎให้ใช้ร่วมกันว่า “เมื่อใดที่ตำรวจคนใดจับผู้ร้ายได้ โดยแน่ใจว่าคนร้ายผิดจริง และถ้านำไปดำเนินคดีแล้วผู้ร้ายจะถูกปล่อยให้มาทำความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านอีก ตำรวจคนนั้นก็จะยิงทิ้งคนร้าย” ในกรณีนี้มีผู้มองว่าหากให้อำนาจตำรวจในการพิจารณาความผิดเองอาจเกิดความไม่สงบขึ้นในสังคมได้ ดังนั้นจึงห้ามยิงทิ้งคนร้ายในทุกกรณี ไม่ว่าจะการยิงทิ้งแต่ละครั้งจะนำมาซึ่งมหุสขหรือไม่ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2535 : 135)

ในการพิจารณาเกี่ยวกับประเด็นที่ว่า มีสงครามได้บ้างหรือไม่ที่ถือได้ว่าชอบธรรม ประโยชน์นิยมเชิงการกระทำ และประโยชน์นิยมเชิงกฎจะให้คำตอบดังนี้ **ประโยชน์นิยมเชิงการกระทำ** จะเห็นว่า การทำสงครามครั้งหนึ่งๆ จะถูกต้องก็ต่อเมื่อการทำสงครามนั้นๆ น่าจะนำมาซึ่งมหุสข ดังนั้น ประเด็นเรื่องมหุสขจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพิจารณาการเริ่มทำสงครามแต่ละครั้ง และยังกำหนดลักษณะการทำสงครามแต่ละครั้ง ทั้งนี้ยังรวมถึงการกระทำแต่ละอย่างแต่ละครั้งในการทำสงครามด้วย การเริ่มสงครามแต่ละครั้ง และลักษณะการทำสงครามแต่ละครั้ง รวมถึงการกระทำแต่ละอย่างแต่ละครั้งในการทำสงคราม ต่างก็มีค่าทางจริยธรรมแตกต่างกันไปตามแต่ผลที่จะได้รับ ดังนั้น การรุกรานผู้อื่นก็สามารถเป็นสงครามที่ถูก

ต้องได้หากนำมาซึ่งประโยชน์สูงสุดแก่คนที่เกี่ยวข้องจำนวนมากที่สุด การใช้อาวุธเคมีหรืออาวุธชีวภาพซึ่งมีผลการทำลายร้ายแรง หรือการโจมตีโรงพยาบาลก็สามารถทำได้ หากนำมาซึ่งมหัสข หรือแม้แต่การทรมานเชลยศึกก็สามารถทำได้หากไม่มีผลเสียมากไปกว่าผลดี **ประโยชน์นิยมเชิงกฎ** จะตัดสินว่าการทำสงครามครั้งหนึ่งๆ ถูกต้องหรือไม่ด้วยการพิจารณาว่าการทำสงครามนั้นๆ จะเกิดมหัสขตามหาหรือไม่หากตั้งเป็นกฎให้ใช้ร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น ถ้าสมมติว่ามีการรุกราน ประเทศที่ถูกรุกรานต้องเริ่มพิจารณาด้วยการตั้งให้เป็นกฎว่า เมื่อใดที่ประเทศใดถูกรุกราน ประเทศนั้นควรทำสงครามเพื่อป้องกันตัว จากนั้นต้องพิจารณาว่าหากกฎนี้เป็นที่บังคับใช้จริงทั่วโลกจะนำมาซึ่งมหัสขหรือไม่ สมมุติว่าจะนำมาซึ่งมหัสข ก็จะสรุปว่าสามารถทำสงครามเพื่อป้องกันตัวได้ ในทางตรงกันข้าม สมมุติว่าประเทศหนึ่งคิดจะรุกรานประเทศเพื่อนบ้านเพื่อแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศนั้นต้องเริ่มการพิจารณาด้วยการสมมุติให้เป็นกฎว่าประเทศใดๆ ในโลกสามารถรุกรานประเทศอื่นเพื่อแย่งชิงทรัพยากรได้ ผลการพิจารณาอาจจะเห็นว่าหากทุกประเทศทำเช่นนี้ได้แล้วโลกจะประสบกับความทุกข์มากกว่า จึงต้องสรุปว่าการทำสงครามใดๆ ด้วยเหตุผลนี้ถือว่าไม่ชอบธรรม ซึ่งหลักการดังกล่าวของประโยชน์นิยมเชิงกฎยังครอบคลุมถึงวิธีปฏิบัติต่อนักโทษ เช่น การทรมานเชลยศึก หรืออาวุธที่ใช้ในการทำสงคราม เช่นอาวุธเชื้อโรค อาวุธเคมี เป็นต้น สำหรับประโยชน์นิยมเชิงกฎ คำตอบเกี่ยวกับความชอบธรรมของการทำสงครามลักษณะหนึ่งๆ เช่น การป้องกันตัว หรือการรุกราน จะคงที่กว่ากรณีที่ใช้ประโยชน์นิยมเชิงการกระทำ ยกตัวอย่างเช่น สำหรับประโยชน์นิยมเชิงกฎการทำสงครามเพื่อรุกรานจะทำไม่ได้ทุกกรณีตราบที่พิจารณาแล้วว่าหากเป็นกฎที่คนใช้ปฏิบัติกันทั่วโลกแล้วจะไม่มหัสข ในขณะที่การใช้เกณฑ์ของประโยชน์นิยมเชิงการกระทำจะตัดสินว่าบางครั้งการรุกรานก็ชอบธรรม บางครั้งก็ไม่ชอบธรรม แล้วแต่เงื่อนไขในแต่ละครั้งว่าจะนำมาซึ่งมหัสขหรือไม่

2. ทฤษฎีสงครามที่เป็นธรรม (Just War Theory)
สงครามที่เป็นธรรม หมายถึง สงครามที่ไม่ขัดกับศีลธรรม หรือ

แม้กระทั่งเป็นหน้าที่ทางศีลธรรม ที่หากไม่ปฏิบัติแล้วจะเกิดความเสียหาย ทั้งนี้ พิจารณาภายใต้เงื่อนไขต่างๆ ของการเริ่มต้น และการปฏิบัติสงคราม²⁵ ในเบื้องต้น ผู้เขียนจะได้เสนอความเป็นมาของแนวคิดสงครามที่เป็นธรรมเพื่อศึกษาถึงพัฒนาการของแนวคิดดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า นักเขียนสมัยโบราณไม่ได้หยิบยกเรื่องศีลธรรมของสงครามมาอภิปรายกัน แต่เพลโตและอริสโตเติลกลับเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่รัฐในอุดมคติน่าจะมีการบัญญัติในเรื่องดังกล่าว²⁶ และงานของอริสโตเติลบางชิ้นก็ได้กล่าวถึงสงครามที่เป็นธรรม อย่างน้อยที่สุดก็จากงานเขียนเรื่อง “Politics” ที่ดำเนินเรื่องภายใต้ความคิดสงครามที่เป็นธรรม²⁷

สำหรับนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับสงครามที่เป็นธรรมส่วนใหญ่ยอมรับว่า บุคคลแรกที่บันทึกเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติทางศีลธรรมในการสงครามคือนักบุญออกัสติน (Saint Augustine: ค.ศ. 354 - 430)²⁸ ออกัสตินให้ทรรศนะว่าสงครามเป็นผลมาจากบาปในโลกนี้ กล่าวคือ ตามความเชื่อในศาสนาคริสต์ อดีตกับอิฟซึ่งเป็นมนุษย์คู่แรกของโลกได้กระทำการฝ่าฝืนและไม่เชื่อฟังคำสั่งของพระเจ้า จึงเกิดบาปและความชั่วร้ายต่างๆ ตามมา และสงครามก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากบาปที่มนุษย์คู่แรกกระทำไว้ ตามความคิดเห็นของออกัสติน ความรุนแรงกับสงครามเป็นสิ่งที่ไม่ควรหลีกเลี่ยงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพราะเป็นบาป และเหตุที่สงครามเป็นบาปก็เพราะเป็นการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และความสัมพันธ์ของมนุษย์ด้วยกันเอง²⁹ ออกัสตินให้ทรรศนะว่า สงครามที่เป็นธรรมเป็นความชั่วร้ายที่สุดทางกายภาพประการหนึ่งที่อาจเกิดขึ้นในโลก แต่มันได้รับการยินยอมให้เกิดขึ้นอย่างชอบธรรมต่อเมื่อสอดคล้องกับบางสภาวะ และเพื่อการปกป้อง³⁰ แต่เมื่อใดก็ตามที่มีผู้ถูกคุกคามหรือเหยื่อผู้บริสุทธิ์ ต้องเปรียบเทียบกันระหว่างสิทธิของเหยื่อผู้บริสุทธิ์ กับสิทธิของผู้รุกราน ว่าสิทธิของฝ่ายใดจะมากกว่ากัน ซึ่งในกรณีนี้สิทธิของเหยื่อผู้บริสุทธิ์ย่อมเหนือกว่าผู้รุกรานโดยปราศจากความชอบธรรม จึงให้ทำสงครามตอบโต้ได้ แต่การใช้กำลังทางกายภาพจะต้องยุติธรรม กล่าวคือเป็นการป้องกันตัว ไม่ใช่การคุกคามหรือรุกราน อีกทั้งการทำสงคราม

นั้นจะต้องนำมาใช้โดยสถาบันที่มีอำนาจถูกต้องตามกฎหมาย เช่น กษัตริย์ และการทำสงครามนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของความรัก ออกัสตินมองว่าเงื่อนไขข้อนี้สำคัญที่สุด กล่าวคือ เหตุที่การทำสงครามต้องอยู่บนพื้นฐานของความรักเนื่องจากมนุษย์มีศักดิ์ศรี แม้ว่าจะเป็นศัตรูก็มีศักดิ์ศรี ดังนั้นต้องหลีกเลี่ยงความรุนแรงที่ไม่จำเป็น และต้องประนีประนอมกับศัตรูให้เร็วที่สุด³¹ นอกจากนี้ ออกัสตินยังย้ำความคิดที่ว่า เหตุจูงใจสำคัญในการทำสงครามก็เพื่อฟื้นฟูสันติภาพ เขากล่าวว่า

เราไม่ได้แสวงหาความสงบเพื่อที่จะสู้ แต่เราสู้เพื่อที่จะมีความสงบ ดังนั้น จึงมีความสงบเมื่อต่อสู้ ท่านจะได้พิชิตทุกคนที่ท่านสู้ด้วย และทำให้พวกเขาได้ไปสู่สันติสุข

(The Christian Classics Ethereal Library, 2000)

ในเวลาต่อมา ระหว่างปี ค.ศ. 1095 - 1291 เกิดสงครามระหว่างศาสนิกชนของศาสนาคริสต์กับศาสนาอิสลาม เรียกว่า “สงครามครูเสด” สาเหตุของสงครามเนื่องมาจากผู้นับถือศาสนาอิสลาม (มุสลิม) ได้เข้ายึดครองกรุงเยรูซาเล็ม ซึ่งเป็นนครศักดิ์สิทธิ์ที่คริสต์ศาสนิกชนเดินทางไปจาริกแสวงบุญ เมื่อเป็นเช่นนี้ทางฝ่ายผู้นับถือศาสนาคริสต์จึงได้ต่อต้านการรุกรานของพวกนอกศาสนา (ชาวคริสต์เรียกทุกคนที่ไม่ได้ นับถือศาสนาคริสต์ว่าพวกนอกศาสนา) ทางฝ่ายของศาสนจักรแห่งกรุงโรม โดยพระสันตะปาปาอุบบองที่ 2 (URBAN II : ค.ศ. 1042 - 1099) ได้ชี้ให้ชาวคริสต์เห็นถึงภัยจากการรุกรานของพวกมุสลิม และทรงสัญญาว่าจะยกบาปและหนี้สินให้แก่ทุกคนที่เข้าร่วมรบในสงคราม³² จึงได้จัดเทศนาครั้งใหญ่ขึ้นเมื่อวันที่ 18 - 28 พฤศจิกายน ค.ศ. 1095 ณ วิหารแครมองค์ ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศฝรั่งเศส และประกาศให้สงครามครั้งนี้เป็น “สงครามตามปรารถนาของพระเจ้า” (God Wills It) หรือ “สงครามศักดิ์สิทธิ์” (Holy War) เพื่อต่อต้านมุสลิม และให้ยึดครองกรุงเยรูซาเล็มคืนจากมุสลิม การเทศนาครั้งนั้นนับว่ามีส่วนกระตุ้นให้ชาวยุโรปผู้นับถือศาสนาคริสต์จำนวนมากเข้าร่วมรบ ซึ่งเรียกว่าพวกครูเสด (Crusaders มาจากคำว่า Cross หรือไม้กางเขน อันเป็นสัญลักษณ์แทนชาวคริสต์)³³

ภายหลังการประกาศสงครามศักดิ์สิทธิ์ของพระสันตะ-

ปาปาอุบบองที่ 2 สงครามครูเสดจึงได้เริ่มต้นขึ้น ซึ่งการเริ่มต้นของสงครามครั้งนั้นก่อให้เกิดการต่อสู้ระหว่างผู้นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม โดยมีระยะเวลาในการต่อสู้ยาวนานถึง 196 ปี

ในช่วงปลายของสงครามครูเสด นักบุญโธมัส อควินัส (Saint Thomas Aquinas: ค.ศ. 1224 - 1274) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ซุมมะ ทืออล-ลือจิก้า” (Summa Theologica: เขียนขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1265 - 1275) โดยได้พัฒนาเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับสงครามที่เป็นธรรมที่ออกัสตินเสนอไว้ ตลอดจนอควินัสได้เพิ่มเติมทฤษฎีส่วนตัวเข้าไปด้วย ในงานเขียนชิ้นนี้อควินัสได้แสดงทฤษฎีว่าเพื่อให้การทำสงครามเป็นไปด้วยความชอบธรรม ต้องประกอบด้วยปัจจัยสำคัญสามประการ คือ **ประการที่หนึ่ง** อำนาจของผู้ปกครอง ผู้ซึ่งควบคุมสั่งการให้ดำเนินสงคราม เนื่องจากสงครามไม่ใช่หน้าที่ของบุคคลธรรมดาทั่วไปที่จะประกาศสงคราม เพราะเขาสามารถแสวงหาความชอบธรรมของเขาจากศาลยุติธรรมที่เขาใช้อำนาจอยู่ ยิ่งไปกว่านั้น สงครามไม่ใช่หน้าที่ของบุคคลธรรมดาทั่วไปที่จะเรียกประชุมประชาชน ซึ่งเหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้นในยามสงคราม และความเอาใจใส่เกี่ยวกับประโยชน์สุขของผู้คนในชาติถูกมอบให้กับบุคคลผู้ซึ่งมีอำนาจ มันเป็นหน้าที่ของเขาที่จะดูแลประโยชน์สุขของผู้คนในนคร ราชอาณาจักร หรือจังหวัดที่ขึ้นกับพวกเขา และมันเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมายสำหรับพวกเขาที่จะอาศัยดาบเพื่อปกป้องประโยชน์สุขของผู้คนในชาติจากภัยคุกคามภายใน เมื่อพวกเขาหลงโทษผู้กระทำชั่วดังกล่าวของผู้เผยแพรศาสนาคริสต์ (Apostle) ที่ว่า “ผู้ครอบครองนั้น หากได้ถือดาบไว้เฉยๆ ไม่ ท่านเป็นผู้รับใช้ของพระเจ้า และจะเป็นผู้ลงพระราชอาญาแทนพระเจ้าแก่ทุกคนที่ประพฤติชั่ว” (โรม. 13 : 4) ดังนั้น ด้วยเหตุนี้มันเป็นหน้าที่ของพวกเขาในการอาศัยดาบเพื่อใช้ในการปกป้องประโยชน์สุขของผู้คนในชาติจากศัตรูภายนอกเช่นกัน ดังนั้นจึงมีคำกล่าวถึงผู้ซึ่งมีอำนาจว่า “จงช่วยคนอ่อนเปลี้ยและคนขัดสนให้พ้น ช่วยกู้เขาจากมือของคนอธรรม”³⁴ และสำหรับเหตุผลนี้ออกัสตินได้กล่าวว่า “ธรรมชาติของการได้มาซึ่งความสงบในหมู่ผู้คนเป็นความจำเป็นที่อำนาจในการประกาศสงคราม

และอำนาจในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับสงคราม ควรอยู่ในมือของผู้ที่มีอำนาจสูงสุด” **ประการที่สอง** ความมุ่งหมายที่ชอบธรรม กล่าวคือ ผู้ที่ถูกรุกรานสมควรจะถูกรุกราน เพราะพวกเขาสมควรจะได้รับมันจากความผิดซึ่งพวกเขาได้ก่อขึ้น ดังคำกล่าวของออกัสตินที่ว่า “สงครามที่เป็นธรรมจำกัดความได้ว่าเป็นสงครามที่กระทำไปเพื่อลงโทษ โดยก่อให้เกิดความเสียหายต่อชาติหรือเมืองใดๆ ก็ตามที่ได้ละเลยที่จะลงโทษพลเมืองของตนที่กระทำความผิด หรือละเลยที่จะคืนสิ่งที่ยึดเอาไปอย่างไม่เป็นธรรม” **ประการที่สาม** มันเป็นสิ่งจำเป็นว่าผู้เข้าร่วมสงครามควรมีเจตนาที่ชอบธรรม เพื่อที่ว่าพวกเขาจะสร้างเสริมสิ่งที่ดีงาม หรือหลีกเลี่ยงความชั่วร้าย ดังคำกล่าวของออกัสตินที่ว่า “ศาสนาที่แท้จริงถือว่าความสงบสุข จะคงอยู่ตรงเท่าที่สงครามที่ดำเนินอยู่มิได้เกิดขึ้นเพื่อที่จะทำให้มีอำนาจมากขึ้น หรือมีความโหดร้ายทารุณ แต่เป็นไปด้วยเป้าหมายในการรักษาความสงบสุข เพื่อลงโทษผู้กระทำชั่ว และเพื่อส่งเสริมความดีงาม” แต่เป็นไปได้ว่าการประกาศสงครามโดยผู้มีอำนาจถูกต้องตามกฎหมาย และเพื่อความชอบธรรมอาจแฝงไว้ซึ่งความไม่ถูกต้อง เนื่องจากเจตนาที่ชั่วร้าย ดังคำกล่าวของออกัสตินที่ว่า “อารมณ์ความรู้สึกที่ต้องการจะทำร้ายกัน ความกระหายที่จะแก้แค้น ความไม่สงบและฟุ้งซ่านของจิตวิญญาณ ความชอบที่จะบงกช ความมีกิเลสในอำนาจ และลักษณะคล้ายๆ สิ่งเหล่านี้สมควรจะถูกตำหนิในสงคราม”

(The Christian Classic Ethereal, 2001)

ดังนั้น การดำเนินสงครามที่ได้รับการอนุญาตว่าชอบธรรม จะต้องคำนึงถึงความถูกต้องในการใช้ปัจจัย รวมถึงเงื่อนไขสามประการของสงครามที่เป็นธรรม คือ อำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมาย (Lawful Authority) สาเหตุอันชอบธรรม (Just Cause) และวัตถุประสงค์ที่ถูกต้อง (Right Intent)³⁵

ภายหลังจากยุคของออกัสตินและอโควนัสจนกระทั่งปัจจุบัน นักวิชาการและนักกฎหมาย เช่น ฟรานซิสโก เดอ วิคโทเรีย (Francisco de Victoria : 1548 - 1617) ฟรานซิสโก ซัวเรส (Francisco Suarez: 1548 - 1617) ฮิวโก โกรติอุส (Hugo Grotius: 1583 - 1645) ซามูเอล ทิวเฟนดอฟ

(Samuel Pufendorf : 1545 - 1704) คริสเตียน วอฟฟ์ (Christian Wolff : 1679 - 1754) และ เออเมอร์ริช เดอ แวท์เทิล (Emerich de Vattel: 1714 - 1767) ก็ได้ศึกษาแนวคิดสงครามที่เป็นธรรมในอดีต และได้สร้างทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นมา โดยพยายามแบ่งแยกว่าสงครามที่เป็นธรรมนั้นมืองค์ประกอบอะไรบ้าง แต่อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีสงครามที่เป็นธรรมที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันล้วนแต่มีแนวคิดของออกัสตินและอโควนัสเป็นพื้นฐานทั้งสิ้น³⁶

จากการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีสงครามที่เป็นธรรมจาก The Internet Encyclopedia of Philosophy (1998) พบว่าตามหลักสากล ทฤษฎีสงครามที่เป็นธรรมประกอบด้วย 2 ส่วน (ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นภาษาละติน) คือ Jus Ad Bellum และ Jus In Bello กล่าวคือ ส่วนแรก **Jus Ad Bellum** (“Right to [go to] war”) คือ การคำนึงถึงความชอบธรรม ซึ่งต้องปฏิบัติก่อนที่จะมีการประกาศสงคราม ประกอบด้วยสาระสำคัญ 5 ประการ คือ ประการแรก **สาเหตุอันชอบธรรมในการก่อเหตุ** (Just Cause) การที่จะประกาศสงครามได้นั้นต้องมีเหตุผลอันชอบธรรมเป็นต้นว่า การต่อสู้ป้องกันตัวจากการรุกรานของฝ่ายตรงข้ามที่ไม่เป็นธรรม คุ่มครองประชาชนผู้บริสุทธิ์ ปกป้องสิทธิเสรีภาพ และรัฐจากการถูกล่วงล้ำสิทธิ ตลอดจนเป็นการลงโทษผู้กระทำผิด เป็นต้น ประการที่สอง **อำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมาย** (Lawful Authority) การตัดสินใจประกาศสงครามต้องเป็นไปโดยผู้ปกครองประเทศที่มีอำนาจเหมาะสม หรือผู้มีอำนาจสูงสุดของประเทศ ตลอดจนองค์กรซึ่งเป็นที่ยอมรับของสากล โดยผ่านกระบวนการที่ถูกต้อง และต้องประกาศให้สาธารณชน (รวมถึงพลเมืองของตนเองและของศัตรู) รับทราบด้วย ยกตัวอย่างเช่น ภายหลังจากที่ประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุช แห่งสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวคำปราศรัยต่อสภาองเกรสและประชาชนชาวอเมริกาเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2544 ถึงเหตุวินาศกรรมที่เกิดขึ้นโดยเรียกร้องให้ทุกชาติในทุกภูมิภาคต้องตัดสินใจว่าจะอยู่กับอเมริกาหรืออยู่กับฝ่ายก่อการร้าย และทันทีที่ปฏิบัติการโจมตีอัฟกานิสถานได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2544 ประธานาธิบดีบุชก็ได้ออกมาแถลงผ่านทางสถานี

โทรทัศน์ซีเอ็นเอ็น ซึ่งเท่ากับเป็นการประกาศ “ปฐมยุทธแห่ง สหประชาชาติใหม่” ต่อชาวโลก³⁷ ดังคำกล่าวต่อไปนี้

ภายใต้คำสั่งของข้าพเจ้า ทหารแห่งสหรัฐอเมริกาได้ เริ่มปฏิบัติการโจมตีค่ายผู้ก่อการร้ายอัลเควาด้า และที่ตั้งทาง ทหารของรัฐบาลตาลิบันในอัฟกานิสถาน ปฏิบัติการที่มีการ กำหนดเป้าหมายอย่างรอบคอบนี้มีขึ้นเพื่อสกัดการใช้ อัฟกานิสถานเป็นฐานรองรับปฏิบัติการของผู้ก่อการร้าย และ เพื่อโจมตีต่อศักยภาพทางทหารของรัฐบาลตาลิบัน... ชื่อของ ปฏิบัติการทางทหารในวันนี้ก็คือปฏิบัติการ “เสรีภาพยั่งยืน” (Enduring Freedom Operation) เราปกป้องไม่เพียงแต่ เสรีภาพอันทรงค่ายิ่งของเรา หากแต่ยังปกป้องเสรีภาพของ ปวงชนในทุกหนแห่งให้มีชีวิต เลี้ยงดูบุตรหลานของตนเองได้ โดย ปราศจากความหวาดกลัว

(The White House, 2001)

ประการที่สาม จุดมุ่งหมายที่ชอบธรรม (Just Intent)

คือ ความมุ่งมั่นในการทำสงครามเพื่อที่จะนำมาซึ่งสันติภาพไม่ใช่ เป็นการทำสงครามเพื่อล้างแค้น หรือเพื่อเกียรติศักดิ์ของผู้ร่วม สงคราม ประการที่สี่ **มาตรการสุดท้าย (Last Resort)** ก่อน การประกาศสงครามต้องแน่ใจว่าประเทศนั้นๆ ได้พยายามทุก วิถีทางเพื่อขจัดข้อพิพาทระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการเจรจา ทางการทูตเป็นสิ่งที่ต้องนำมาใช้เป็นอันดับต้นๆ จนถึงที่สุดแล้ว เมื่อไม่มีวิถีทางใดที่ดีไปกว่าการลงโทษผู้กระทำความผิด สงครามได้ ประการที่ห้า **ความหวังที่จะได้รับชัยชนะ (Reasonable Hope of Success)** จุดมุ่งหมายของการทำ สงคราม คือ ต้องทำสงครามจนได้ชัยชนะโดยเร็วที่สุด และ หากทราบดีว่าผลของการสู้รบนั้นคือไม่สามารถไปสู่ความสำเร็จ หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ก็ต้องหาทางสกัดกั้นหรือขจัดความรุนแรง เพราะหากฝืนสู้รบไปก็เป็นการไร้ประโยชน์และจะมีแต่ผลเสีย ติดตามมา ส่วนที่สอง **Jus In Bello** (“[What is] right in war”) คือการปฏิบัติประพฤติดนท่ามกลางภาวะสงคราม ประกอบ ด้วยสาระสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก **การแยกแยะ ความแตกต่าง (Discrimination)** กล่าวคือ ผู้ทำหน้าที่ใน การรบต้องแยกแยะระหว่างประชาชนที่บริสุทธิ์กับทหารของ

ฝ่ายตรงข้าม หลีกเลี่ยงความรุนแรงที่โหดร้ายป่าเถื่อนและไม่ เป็นธรรม อีกทั้งพลเรือนต้องได้รับการปฏิบัติที่ดีและมีเกียรติ ยกตัวอย่างในกรณีที่กลุ่มทหารรัฐบาลตาลิบันยอมจำนนมอบตัว แก่ทหารของกลุ่มพันธมิตรฝ่ายเหนือ ซึ่งในการนี้นักรบอาสา สมัคและชาวมุสลิมที่ไม่ใช่ชาวอัฟกันได้ถูกส่งตัวกลับประเทศ บ้านเกิดด้วยเหตุผลทางด้านสิทธิมนุษยชน และป้องกันการ กระทำที่ไม่ได้เป็นไปโดยอำนาจยุติธรรม³⁸ นอกเหนือจากวิธีการ ปฏิบัติต่อพลเรือนแล้ว ทรัพย์สินของคู่สงครามต้องไม่ถูกทำลาย ให้ได้รับความเสียหายมากเกินไปจนความจำเป็นอีกด้วย ประการที่สอง **ความเป็นสัดส่วน (Proportionality)** หมายถึง ความพอเหมาะ พอดีในการใช้กำลังในสงคราม ซึ่งประเทศหนึ่งๆ ควรจะใช้ กำลังที่พอสมควรในการบรรลุถึงเป้าหมาย รวมถึงการตระหนัก ถึงเงื่อนไขในการใช้กำลังอาวุธเพียงเพื่อให้สงครามยุติลงเท่านั้น การใช้อาวุธร้ายแรงซึ่งมีอนุภาพทำลายล้างสูง ถือเป็นการใช้ กำลังที่ไม่ได้สัดส่วน

ปัจจุบันแนวคิดสงครามที่เป็นธรรมเป็นที่ยอมรับอย่าง กว้างขวาง และมีอิทธิพลต่อนักคิดและนักปรัชญาบางกลุ่มใน อันที่จริงแล้วหาข้อยุติเกี่ยวกับความชอบธรรมในการทำสงคราม ตลอดจนการสร้างเงื่อนไขบางประการเพื่อให้งานสงคราม เป็นที่ยอมรับได้ แต่อย่างไรก็ดี แนวคิดสงครามที่เป็นธรรมก็ มิได้เป็นที่ยอมรับสำหรับกลุ่มสันตินิยม (Pacifism) ซึ่งผู้เขียน จะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

3. สันตินิยม (Pacifism) **เจนนี ทิคมาน (Jenny Teichman)** ให้คำจำกัดความของ “สันตินิยม” ว่า “ลัทธิต่อต้านสงคราม” (anti-war-ism) ดังนั้น ผู้ที่ยึดถือในสันตินิยม ต้องปฏิเสธสงคราม เพราะไม่ว่าอย่างไรการทำสงครามก็ขัดกับ หลักศีลธรรมเบื้องต้น และสงครามสำหรับนักสันตินิยมเป็น ความผิดเสมอ³⁹ **สมพงษ์ ชูมาก**⁴⁰ อธิบายว่า “สันตินิยม” เป็น แนวคิดที่ต่อต้านและประณามสงคราม และการใช้ความรุนแรง ทางกายภาพต่อมนุษยชาติ ดังนั้น กลุ่มสันตินิยมจะใช้วิธีการไม่ รุนแรงในการต่อต้าน (Non-Violent Resistance) เพื่อเป็น หนทางบรรลุจุดมุ่งหมายของตน กล่าวโดยสรุป สันตินิยมเป็น แนวคิดที่เชื่อว่าสงครามและความรุนแรงเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้

ในทางศีลธรรม และความขัดแย้งทั้งมวลควรได้รับการแก้ไขโดยวิธีทางสันติ

ในศตวรรษที่ 20 นักสันตินิยมที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือ มหาตมะ คานธี (Mohandas K Gandhi : 1869 - 1948) เพราะแม้ว่าคานธีจะสนับสนุนอังกฤษในสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยเชื่อว่าอาจจะช่วยให้อังกฤษเร่งรัดปลดปล่อยอินเดียให้เป็นเอกราช แต่เมื่ออังกฤษไม่ยอมปลดปล่อยอินเดีย คานธีจึงได้ก่อตั้งขบวนการรณรงค์ต่อต้านระบอบการปกครองโดยอังกฤษที่เรียกว่า “สัตยาเคราะห์” (Satyagraha) หรือพลังแห่งความจริง (Truth-Force)⁴¹ อันเป็นวิธีการต่อต้านแบบสันติ ประกอบด้วย “สัจจะ” (ความจริงใจที่มีต่อธรรมชาติของตนเอง) “อหิงสา” (การไม่ใช้ความรุนแรง) และ “การยอมทนทุกข์ทรมาน” ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เป็นการต่อต้านโดยอยู่เฉยหรือแข็งลัทธิ ไม่ยอมปฏิบัติและไม่ใช่กำลัง⁴² นอกจากนี้แล้ว คานธีเห็นว่าเมื่อคนมีสัจจะคนก็จะไม่ใช้วิธีการรุนแรงต่อผู้อื่น ทั้งนี้เพราะเมื่อเรายอมรับความจริงเกี่ยวกับตนเองแล้วก็ย่อมตระหนักว่าธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์นั้นไม่ชอบวิธีการรุนแรง หรือการใช้กำลังทางร่างกายและทางอาวุธต่อผู้อื่น และเมื่อเราปฏิบัติแบบอหิงสาแต่ไม่ได้ผลตามที่ต้องการ เราก็ต้องยอมทนทุกข์ทรมาน หรือในบางกรณีก็ต้องยอมตายเพื่ออุดมการณ์⁴³ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้สามารถนำอินเดียไปสู่ความเป็นเอกราชได้ในที่สุด (ค.ศ. 1947)

ในการให้เหตุผลสนับสนุนทรรศนะที่ว่าการทำสงครามทุกรูปแบบไม่มีความชอบธรรมในทุกกรณีนั้น ผู้ที่ยึดถือสันตินิยมมักจะอ้างหลักคำสอนของศาสนาต่างๆ ที่ตนนับถือ กล่าวคือ การอ้างหลักคำสอนในบัญญัติสิบประการ (Ten Commandment) ที่ว่า “เจ้าจงอย่าฆ่า” (You shall not Kill.) หรือคำสอนที่ว่า “จงรักศัตรู จงทำความดีแก่คนที่เกลียดชังท่าน จงอวยพรแก่ผู้ที่สาปแช่งท่าน จงภาวนาแก่คนที่เคียดแค้นท่าน ถ้าใครตบแก้มขวา จงยื่นแก้มซ้ายให้ตบด้วย ใครเอาเสื้อนอกไป จงให้เสื้อในแก่เขาด้วย จงให้ทุกคนตามที่เขาขอ ใครแย่งอะไรไป ก็จงอย่าเอาคืน”⁴⁴ เป็นต้น หรือการอ้างหลักเบญจศีลข้อหนึ่งที่ให้ตั้งแต่วันจากปาณาติบาต⁴⁵ หมายถึง การให้ละเว้นการฆ่า ตลอดจนไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายด้วย นอกจากนี้ยังมีกรณี

เรื่องราวของพระเจ้าอโคทมหาราช กษัตริย์ผู้ปกครองประเทศอินเดีย ที่ทรงเคยใช้แสนยานุภาพ (อำนาจทางทหาร) เพื่อแผ่ขยายอาณาเขต แต่ภายหลังจากทำสงครามกับแคว้นกลิงคราชแล้ว พระองค์ทรงเล็งเห็นความโหดร้ายของสงคราม จึงทรงกลับพระทัยแล้วประกาศตนเป็นพุทธมามกะโดยถือเอา “ธรรมวิชัย” คือ การเอาชนะโดยประกาศหลักธรรมแทนแสนยานุภาพ ตลอดจนได้ทรงสั่งสอนให้ราษฎรรู้จักผิดชอบชั่วดีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทรงเลิกประเพณีการล่าสัตว์ และได้ส่งพระธรรมทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ ถึงดินแดนกรีกและเปอร์เซีย⁴⁶

อย่างไรก็ตาม ข้ออ้างของฝ่ายสันตินิยมนอกจากการอ้างกฎเกณฑ์ของศีลธรรมในศาสนาเป็นพื้นฐานในการตัดสินค่าทางจริยธรรมของการทำสงครามแล้ว ข้ออ้างของฝ่ายสันตินิยมยังมีพื้นฐานจากสิ่งอื่นๆ อีก เช่น การอ้างหลักคำสอนเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิต (The Sanctity of Life) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) และสิทธิในชีวิต (The Right to Life) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นฐานบททางศีลธรรม (Moral Axiom) หรือหลักการอันสูงสุดที่ว่า ชีวิตมนุษย์มีคุณค่าควรแก่การเคารพ รวมถึงสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ของมนุษย์แต่ละคน อันจะไม่ถูกล่วงละเมิดโดยบุคคลอื่น ดังนั้นการทำสงครามซึ่งถือเป็นการคร่าชีวิตมนุษย์จึงเป็นการไม่เคารพในความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิต ไม่เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และละเมิดสิทธิในชีวิตของบุคคลอื่นๆ การกระทำดังกล่าวจึงถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรม นอกจากนี้ การพิจารณาความถูกต้องของการทำสงครามสามารถนำหลักการทางตรรกวิทยามาใช้ประกอบการพิจารณาได้ กล่าวคือ ข้ออ้างและการตัดสินค่าทางจริยธรรมของการทำสงครามของฝ่ายสันตินิยมสามารถอธิบายได้ในรูปนिरนัย (Syllogism) คือ การข้ามมนุษย์เป็นการกระทำที่ผิด การทำสงครามเป็นการข้ามมนุษย์ ดังนั้น การทำสงครามเป็นการกระทำที่ผิด⁴⁷

เนื่องจากสันตินิยมเป็นแนวคิดที่ต่อต้านการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ อาจกล่าวได้ว่าสันตินิยมไม่ปรารถนาจะทำสงครามเพียงเพื่อคุ้มครองประชาชนพลเมืองและเพื่อลงโทษผู้รุกรานให้สาสมแต่อย่างใด ดังนั้น มาตรการหนึ่งที่สันตินิยมได้

เสนอในกรณีที่ถูกรุกรานจากชาติอื่น คือ ผู้ถูกรุกรานควรใช้ ยุทธวิธีจัดการอย่างสันติวิธี โดยการรวมตัวของนานาประเทศให้ ใช้มาตรการร่วมมือกันเล็กติดต่อกับหรือคบค้าสมาคมกับชาติที่ ปฏิบัติการไม่ชอบธรรม ซึ่งวิธีการดังกล่าวน่าจะมีผลให้ผู้รุกราน เลิกล้มปฏิบัติการดังกล่าว วิธีการนี้ย่อมมีผลให้เกิดการสูญเสียบ

ทรัพย์สินและชีวิตน้อยลง นอกจากนี้พวกสันตินิยมไม่เชื่อว่า ประเทศที่รุกรานจะสามารถยึดครองประเทศอื่นได้นาน トラบ เ่าที่ตองถูกลงโทษให้อยู่โดดเดี่ยว หรือขาดความร่วมมือทาง ด้านต่างๆ ตลอดจนถูกต่อต้านจากประเทศอื่นๆ โดยสันติวิธี⁴⁸

อ้างอิงท้ายเรื่อง

¹เรียบเรียงสำหรับลงในวารสารจากบทที่ 2 : การศึกษาพุทธจริยศาสตร์กับแนวคิดเรื่องสงครามที่เป็นธรรม: กรณีศึกษาทฤษฎีของนักวิชาการในบริบท สังคมไทยร่วมสมัย (Buddhist Ethics And A Concept Of Just War : A Case Study Of Scholars' Views In Contemporary Thai Context). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ศศ.ม. (จริยศาสตร์ศึกษา) โดย ดวงเด่น นูเรมรัมย์. 99 หน้า. ISBN 974-04-2308-6

²The Internet Encyclopedia of Philosophy, 1998

³วิทยาลัยการทัพอากาศ, 2545

⁴Clausewitz.com, 2002

⁵Sorokin P., 1937 quoted in Johan M.G. van der Dennen, 1998

⁶Lauterpacht, 1958 อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2511 : 137

⁷ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2511 : 137 - 138

⁸Quincy Wright, 1965 : 8

⁹Fried M., 1967 quoted in Johan M.G. van der Dennen, 1998

¹⁰2516 : 468

¹¹2541 : 9

¹²มสธ., 2541 : 90

¹³2544 : 5

¹⁴2524 : 113 - 114

¹⁵Daniel S. Pabb, 1988 อ้างถึงใน อภิญา รัตนมงคลมาศ, 2538 : 95

¹⁶2538 : 95 - 97

¹⁷มสธ., 2541 : 96 - 101

¹⁸มสธ., 2541 : 99

¹⁹มสธ., 2541 : 99

²⁰มสธ., 2543 : 405

²¹เรื่องเดียวกัน, 2543 : 461

²²ดิเรก ชัยนาม, 2509 : 485 - 490

²³สัมภาษณ์ 31 ก.ค. 45

²⁴ดำรงค์ วิเชียรสิงห์, 2530 : 30

²⁵University of New Hampshire, 2001

²⁶Fagothey, A. 1963 : 452

27May, L. & Sharratt S., Eds., 1994 : 200

²⁸Fagothey, A. 1963 : 453

²⁹Hill, B. R., Knitter, P. and Madges, W. 1990 : 361

³⁰Fagothey, A. 1963 : 453

31Hill, B. R., Knitter, P. and Madges, W. 1990 : 361

³²จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533 : 318

³³วัชร ฤทธาคนี, 2544 : 24 - 25

³⁴พระธรรมสดุดี. 81 : 4

³⁵Fagothey, A. 1963 : 454

³⁶The Internet Encyclopedia of Philosophy, 1998

³⁷ปฐมยุทธแห่งสหัฐวรรษ, 2544 : 12

³⁸มติชน, 26 พ.ย. 44 : 20

³⁹Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2000

⁴⁰2542 : 44

⁴¹สมพงษ์ ชูมาก : 2542, 46

⁴²ดิเรก ชัยนาม, 2509 : 499

⁴³พินิจ รัตนกุล, 2515 : xvii-xviii

⁴⁴ลูกา. 6 : 27 - 30

⁴⁵ที่มณีกาย ปาฏิหาริศจ. 11/286/196

⁴⁶เจือ สดะเวทิน, 2527 : 24 - 25

⁴⁷ดำรงค์ วิเชียรสิงห์, 2530 : 13 - 14

⁴⁸Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2000